

Limbaajul, între libertate creatoare și constrângere formală: competență umană versus simulare algoritmică

Monica Geanina COCA

Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, România
monica.coca@usm.ro

Abstract: The paper examines how freedom manifests itself in the construction of meaning in the case of human competence, in opposition to algorithmic language simulation (AI). Starting from the distinctions proposed by Eugeniu Coșeriu in the essay “Determination and Framework”, regarding the operations of determination (actualization, discrimination, delimitation, identification) and the types of framework (situation, region, context, universe of speech), two ways of producing language were comparatively analyzed: as a creative, subjective, intentional, responsible activity, anchored in a linguistic consciousness, and as algorithmic generation, functionally limited in terms of appealing to the possibilities of the system. The comparison between a journalistic article authored by Ioan F. Pop and a text generated by AI, mapped onto Coșeriu’s framework, revealed that only the presence of the human subject activates freedom as understood in Coșeriu’s sense, fully exploiting the potential of the linguistic system.

Keywords: *freedom, determination, frame, journalistic text, artificial intelligence.*

1. Reflecțiile asupra limbajului formulate de Eugeniu Coșeriu, care au culminat cu teoretizarea lingvisticii integrale, au inclus și observații asupra modului de organizare lingvistică. Un studiu de referință în acest sens, despre care Johanness Kabatek nota că este „mostra cea mai vizibilă a maturizării concepției teoretice a lui Coșeriu în decursul anilor '50” este *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii*¹, publicat în 1955-1956, inițial în spaniolă, în „Romanistisches Jahrbuch”, tradus apoi parțial în limba română și apărut în *Lingvistică saussuriană și postsaussuriană. Texte adnotate*, editat de Lucia Wald și Elena Slave (1985: 208-248); traducere și note de Constantin Dominte; cu explicațiile traducătorului (1985: 234-248) (Kabatek 2017). Studiul programatic propune, prin depășirea structuralismului și recunoașterea primatului vorbirii asupra limbii, câteva repere de bază în interpretarea actului de vorbire. De altfel, chiar autorul recunoaște provocarea pe care această mutare de paradigmă o presupune: „Tema, de o mare

---

¹ Pentru aspecte legate de receptarea operei lui Eugeniu Coșeriu în limba spaniolă, a se vedea Eugenia Bojoga, *Teoria lingvistică a lui Coșeriu*, 2021, disponibil online: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2984>, accesat 27 august 2025.

complexitate, care a făcut dificilă receptarea ei”, a generat „pentru prima oară, ideea unei lingvistici a vorbirii, a uzului verbal, care, ca atare, până astăzi, nu a fost concepută încă.” (Kabatek 2017).

În cadrul acestui studiu, marele lingvist distinge trei niveluri de structurare lingvistică: a) *nivelul vorbirii*, cu trei planuri: *universal*, definit ca „activitatea lingvistică concretă”; *particular*, concretizat în „discurs”, adică „actul sau seria de acte al(e) cutărui individ în cutare împrejurare” și *istoric*, reprezentat de „limba concretă, mod specific unei comunități, care se stabilește, ca element esențial în activitatea lingvistică a comunității” (Kabatek 2017). În ceea ce privește problema *determinării*, aceasta a fost teoretizată cu trimitere la determinarea nominală și a numelor proprii. Cu acest prilej sunt discutate mai multe operații de determinare care guvernează funcționarea semnului lingvistic²: *actualizare* „direcționează un semn virtual către un obiect și transferă *identitatea* (de exemplu *persoană*) către ipsitate (de exemplu *persoana*)”; *discriminare* – „direcționează denotația către «un grup posibil sau real de entități unice»” și face apel la mai multe posibilități de categorizare: *cuantificare* „numărarea obiectelor desemnate”, *selecție* „se referă la obiectele particulare sau individuale”, *situație* „conectează obiectele desemnate cu persoane prin determinanți posesivi sau cu spațiu și timp prin intermediul determinanților deictici”, cărora le corespund mai multe operații specifice; *delimitare* – „specifică obiectele de referință cu o posibilă desemnare neschimbătoare, cu trei posibilități de actualizare – explicare, specializare și specificare”; *identificare* – „specificarea semnificației unei forme ambigue”.

În ceea ce privește configurația *cadrelor*, Coșeriu propune o tipologie amplă, în care sunt descrise contextele de actualizare a semnelor lingvistice. Punctul de plecare îl reprezintă „situația”, „care denotă doar circumstanțele și relațiile în timp și spațiu care sunt cauzate de actul de a vorbi, de faptul că cineva vorbește cuiva despre ceva într-un anumit loc și moment”. Există, în opinia marelui lingvist, citat de Marius Nagy (2013: 4), două tipuri de situații: *situația imediată* „creată prin însuși faptul de a vorbi” și *situația mediată* „creată prin contextul verbal”. În continuare, Coșeriu definește „regiunea”, „adică spațiile în interiorul cărora poate funcționa un semn lingvistic, în cadrul anumitor sisteme semantice”. Acest termen se deosebește de alții înrudiți, precum *zonă* – „spațiul în care un semn este cunoscut”, *sferă* – „spațiul cultural în care sunt cunoscute obiectele desemnate”, *vecinătate* – „o «regiune» determinată social sau cultural, cum ar fi familia, școala, grupul profesional sau casta”. „Contextul” include atât dimensiunea *idiomatică* „formată din semnele limbajului specific în care este scris textul”, cât și *contextul verbal* (direct sau indirect), „care corespunde cu ceea ce este cunoscut cu numele de *cotext*” și *contextul extraverbal*. În privința contextului nonverbal, distincțiile fac referire la *contextul fizic*, care trimite la „lucruri, «semnul este inerent la»”, *contextul empiric*, adică „lucrurile și circumstanțele care sunt «cunoscute de interlocutori la momentul și locul comunicării lor»”; *contextul natural* „care se referă la

² Pentru descrierea distincțiilor coșerieni, vom folosi sinteza realizată de Cristina Bleorțu, *Determinare și cadru*, <https://coseriu.ch/ro/determinare-si-domeniile-apropiate/>, accesat 27.08.2025.

cunoașterea lumii naturale”; contextul practic sau ocazional, „care se referă la caracteristicile «pragmatice» ale textului specific”. Tot în cadrul *contextului extraverbal* este inclus și *contextul istoric* „care face distincția între două tipuri de cunoștințe ale interlocutorilor: cunoștințe particulare (referitoare la istoria unei comunități mai mici) și cunoaștere universală (referitoare la o națiune, o comunitate culturală). La acestea se adaugă *contextul istoric actual și non-actual*, precum și *contextul cultural*, care se referă la tradiția culturală cunoscută a unei comunități”. În analiza sa, Coșeriu se oprește și asupra „universului vorbirii”, înțeles ca „sistem de semnificație cărui îi aparține un text din care își derivă validitatea și sensul specific”. În cazul cadrelor textelor scrise, acestea sunt „redușe: diferite cadre sunt cuprinse într-unul sau limitate la capacitățile lor”.

O tipologie înrudită cu cea coșeriană a fost propusă de Heidi Aschenberg, dar într-o manieră mai simplificată. Aceasta reunește, după Marius Nagy, „diferite cadre coșeriene, care pot fi înscrise în trei categorii: *situația extralingvistică, contextul discursiv și cunoaștere*”, cu precizarea că „tipurile de «cunoaștere» nu se situează la același nivel. Dintre ele, «universul de discurs» apare ca fiind fondator în raport cu așa-numitele «lumi cunoscute»” (Nagy 2013). Pe de altă parte, Daniel Marra (2023) atrage atenția, reluând câteva dintre observațiile coșeriene, că actualizarea competenței lingvistice „nu poate fi redusă doar la semne sau doar la operații, ci le include pe ambele” (Coșeriu 1992: 279, apud Marra 2023). Această perspectivă confirmă caracterul sistematic al teoriei coșeriene și favorizează ipoteza susținută în cadrul demersului nostru, faptul că numai într-un univers de discurs orientat de cadre și operații de determinare se poate manifesta pe deplin libertatea subiectului uman.

Referindu-se la cadrul teoretic legitim de funcționare a lingvisticii textului, Emma Tămâianu-Morita oferă, pentru demersul nostru, un criteriu important de delimitare a textelor umane de cele generate de AI. Aceasta opinează că distincțiile coșeriene nu pot fi aplicate decât pe „textul real”, definit ca „text individual, considerat (a) în constituția sa efectivă (configurația particulară de unități, funcții textuale, funcții evocative, proceduri generale de articulare etc., corelate cu mijloacele lor semiotice de realizare) și (b) în integralitatea sa, ca totalitate intactă urmărită până la limita maxim identificabilă a procesului de articulare a sensului.” (t.n.) (Tămâianu-Morita 2022). Analizând modul în care lingvistul trebuie să se raporteze la text, autoarea face apel la metafora „realității augmentate a textelor reale”, aceasta fiind cea prin care autorul „recunoaște existența unui obiect «text» empiric real, dar proiectează asupra lui o rețea complexă de conținuturi cognitive («informații»), menite să evedențieze și să expună structura internă a obiectului empiric și, în același timp, să îl facă gestionabil în vederea unor sarcini practice (aplicative)”. Din acest punct de vedere enunțat, textele produse de AI nu pot fi supuse unei evaluări hermenutice și rămân, prin urmare, doar simple producții algoritmice, lipsite de *enérgeia* creatoare, care au la bază imitația, după cum se opinează și în literatura de specialitate de dată recentă (Linares-Pellicer, 2025): „Cognitivitatea umană implică elemente absente în AI-ul actual. Acestea includ experiența întrupată, conștiința, sentimentul subiectiv, intenționalitatea și

accesul la un context bogat, care depășește cu mult datele digitale pe care sunt antrenate modelele AI. Creativitatea umană implică adesea ruperea tiparelor consacrate... pe când creativitatea AI operează în principal în interiorul tiparelor învățate din datele sale ... Există o zonă de intersecție importantă ... Oamenii dețin o profunzime a înțelegerii, o raționare etică și o conștientizare contextuală pe care AI nu le are.” (t.n.).

În sfârșit, o contribuție importantă pentru demersul nostru o constituie încercarea de a distinge nu doar descriptiv, ci și analitic, între modalitățile de construire a mesajului prin folosirea limbajului uman în contrast cu producțiile algoritmice. Opara (2025) demonstrează, prin analiza stilometrică a 31 de caracteristici și a proceselor cognitive implicate (recuperare lexicală, planificarea discursului, gestionarea încărcării cognitive, autoreglare metacognitivă) că „trăsăturile stilometrice din textele scrise de oameni reflectă activități cognitive complexe, precum auto-monitorizarea, planificarea discursului și recuperarea lexicală [...] în timp ce sistemele de inteligență artificială nu experimentează încărcătura cognitivă în sensul uman. Modelele de limbaj de mari dimensiuni (LLM) generează texte coerente și fluente fără pauze, auto-monitorizare sau planificare strategică” (t.n.).

2. Pornind de la aceste observații teoretice, lucrarea de față își propune să evalueze modalitățile de manifestare a libertății în construcția mesajului unui text, produs atât prin exercitarea competenței lingvistice umane, cât și prin simularea algoritmică realizată cu ajutorul inteligenței artificiale, aplicând teoria cadrelor și operațiile de determinare descrise de marele lingvist. Pentru acest demers, au fost selectate două mostre de texte: în sensul propus de Emma Tămâianu-Morita, un „text real”, aparținând stilului publicistic, cu interferențe din cel epistolar, ca rezultat al exercitării *enérgeiei* creative în contexte determinate, și producții algoritmice, concepute ca simulări formale algoritmice, lipsite de conștiință lingvistică.

2.1. Ne vom opri mai întâi asupra unui articol semnat de Ioan F. Pop, intitulat *La ce mai este bun Eminescu? (trei scrisori deschise)*³, apărut în 2015, care problematizează, printr-o construcție gradată, modul în care este perceput în actualitate marele poet. Autorul amendează modul eronat și superficial în care a fost invocat Mihai Eminescu în discursul public, redus adesea, în mod simplist, la statutul de „mit național al românilor”, fără o înțelegere autentică a operei. Pornind de la întrebarea care a dat titlul articolului, autorul invită publicul la o redescoperire a creației eminesciene prin relectură critică și reflexivă. Ironia, tonul polemic, uneori sarcastic, în care sunt enunțate ideile iau forma unor scrisori deschise, în care dimensiunea confesivă constituie un element important al construcției sensului.

2.1.1. Analiza textului din perspectiva distincțiilor operate de Coșeriu a evidențiat, în ceea ce privește nivelurile vorbirii, o serie de aspecte semnificative. În „plan universal”, ca formă a activității lingvistice concrete, textul ilustrează multiple posibilități de construire a sensului în termenii

---

³ <https://www.contributors.ro/la-ce-mai-este-bun-eminescu-trei-scrisori-deschise/>, accesat 23.08.2025.

persuasiunii, reflectând toate cele trei moduri posibile de raportare a obiectului discursului la interlocutor: *logică*, *organizare*, *stil* (Cmeciu 2005: 13). Teza, enunțată în titlu printr-o interogație retorică, este reluată și nuanțată în exordiu: „Iată o întrebare care, în mintea multora, poate trece drept iconoclastă, dacă nu de-a dreptul eretică”. Ca „activitate individuală”, textul semnat de Ioan F. Pop propune o reevaluare a modului în care a fost receptat Eminescu, folosind stilul epistolar ca procedeu enunțiativ. Construcția textului se realizează printr-un semantism articulat prin accentuare și diferențiere, care supune obiectul mitizării unei reconsiderări critice. Strategia discursivă, fundamentată pe dialog imaginar cu marele poet, are rolul de a anula, prin tonul ironic și confesiv, stereotipurile impuse în spațiul public, favorizând instaurarea unei percepții actualizate, ca rezultat al analizei critice și lecturii vii a operei eminesciene. Din punct de vedere „istoric”, ancorarea textului în tradiția lingvistică a comunității este reperabilă prin apelul la autoritatea pozitivă a unor personalități marcante precum C. Noica și E. Cioran, introduse prin figuri retorice cu forță persuasivă, precum metafora și hiperbola: „E. Cioran spunea că, dacă nu îl avea pe Eminescu, poporul român trebuia să-și dea demisia. Optimismul ne mai crește când, citându-l tot pe autorul *silogismelor amărăciunii* – care șarjează la limita paradoxului – aflăm că Eminescu este scuza României. Poporul român poate face oricâte prostii dorește, poetul le compensează.”; „În schimb, așa după cum arăta C. Noica: «*O națiune se poate educa printr-un om (Eminescu)*»”.

2.1.2. Din perspectiva operațiilor de „determinare”, se remarcă mai întâi „actualizarea”, realizată printr-o focalizare a atenției spre obiectul referențial, respectiv asupra poetului și a operei sale: „Eminescu a ajuns un fel de panaceu despre care toată lumea vorbește cu atât mai vârtos cu cât îi cunoaște mai puțin opera.”; „Pentru majoritatea laudătorilor lui incontinenți, Eminescu nu este bun pentru singurul lucru care îl face cu adevărat viu și etern: nu prea mai este bun de citit și de re-citit.”; „Cea mai bună și mai directă legătură cu poetul se face prin opera lui. Opera lui este *locul* unde îl putem găsi întotdeauna”. Relativ la operația de „discriminare”, aceasta este marcată de autor prin dublete antonimice, care desemnează două categorii contrastante: *cititorul autentic*, care supune opera eminesciană evaluării și reevaluării prin diferite filtre de lectură („Cea mai bună și mai directă legătură cu poetul se face prin opera lui. Opera lui este *locul* unde îl putem găsi întotdeauna.”) și *elogiatorii superficiali*, care invocă gratuit numele poetului, necunoscându-i opera („Toți amatorii de literatură se simt îndreptățiți să vorbească *ex cathedra* despre scrisul său.”, descriși ca cei care fac „mătăni și tămâieri de parastas”; „Este mană cerească pentru semidoctii care îl citează din auzite.”; „Rău, cu adevărat, este faptul că, pentru majoritatea laudătorilor lui incontinenți, Eminescu nu este bun pentru singurul lucru care îl face cu adevărat viu și etern: nu prea mai este bun de citit și de re-citit”).

În ceea ce privește „cuantificarea”, aceasta este marcată prin disproporția numerică a reprezentanților celor două categorii: „Numărul celor care îl elogiază înfocat este invers proporțional cu numărul celor care îl mai și citesc.”. Operația de „selecție” se realizează cu ajutorul ironiei și sarcasmului, prin care se caracterizează diferite „cadre de interacțiune” cu opera

eminesciană: „la televizor”, „în momente solemne”, „în discursuri patriotice”, „sindrofii tembele”, de validat viduri intelectuale” ș.a. Relativ la actualizarea „*situației*”, aceasta este marcată prin deictice temporale, precum „astăzi”, „la noi”, iar re poziționarea sensului discuției în actualitate se realizează prin întrebări retorice: „La ce mai este bun Eminescu, astăzi?”. O dată incluse în strategia retorică, acestea au rolul de a readuce în atenția publicului valoarea operei marelui poet. „Delimitarea” are rolul de a diminua cadrul de referință și de a facilita poziționarea referentului (real și imaginar) într-un plan semantic bine marcat, eliminând astfel ambiguitățile sau generalizările: „Eminescu *nu este bun la orice*. El este *doar* un scriitor.”; „Cea mai bună și mai directă legătură cu poetul se face prin opera lui.”; „Eminescu nu este bun pentru singurul lucru care îl face cu adevărat viu și etern: nu prea mai este bun de citit.”. În sfârșit, „identificarea” are rolul de a redefini obiectul discursului și se realizează prin problematizări succesive pe marginea unor clișee, precum „mit național / fantoșă / mare poet”, menite să atragă atenția asupra reperelor reale de receptare a operei lui Eminescu: „Re-adus în tărâmul literar (...) acesta va fi încetat să mai fie un *sfânt*. Dar el va continua să fie (...) un mare poet.”

2.1.3. Analiza „cadrelor contextuale” ilustrează modul în care sensul unui text se construiește prin intermediul discursului, care trebuie privit, după Elena Dragoș (Dragoș 2000: 56), în „dimensiunea sa acțională, în situația de acțiune-reacție”. În cazul nostru, „situația comunicativă” (*imediată și mediată*), „ca instanță de formare/repetare/transformare a cunoașterii și spațiu integrator care prin fenomenele de coreferință, tematizare, progresie, conexiune interfrastică asigură «memoria discursivă»” (Roventța-Frumușani 2004: 97-98) este orientată spre reevaluarea „mitului eminescian”, prin alternarea vocilor și schimbări de registru ce variază de la ironie, sarcasm, confesiune, care angajează interlocutorul într-un dialog critic. Modalitatea de adresare directă către public ia forma unor „scrisori deschise” adresate unui receptor imaginar: – „Dragă Domnule Eminescu”, „Era, cât pe ce, să vă facem și sfânt. Numai că la cele sfinte cedăm destul de repede”.

Strategia, provocatoare prin dubla adresare, are rolul de a crea impresia de autenticitate, iar apelul la autoritate și participarea la dialog, actualizate frecvent prin mărci ale enunțării din categoria deicticelor temporale, facilitează receptarea opiniilor exprimate: „Așa după cum, din fericire, nu știți, am ajuns mai mult să vă sărbătorim decât să vă citim în mod sistematic.”; „Proba timpului este singura judecată cu adevărat obiectivă. Timpul este singurul *critic* literar a cărui mână nu tremură în fața nici unui nume, nici chiar în fața numelui Dumneavoastră”. În ceea ce privește „regiunea”, aceasta este reprezentată de cultura română, marcată textual prin formule consacrate ale obiectului discursului în spațiul public, precum „geniul național”, „poetul nepereche”, „lucăfărul poeziei românești”, „omul deplin al culturii române”, „românul absolut”, expresii față de care autorul articolului își exprimă dezaprobarea: „Eminescu este bun să umple gura mereu disponibilă a patrioților de serviciu. Este mană cerească pentru semidoctii care îl citează din auzite.”; „Mitizarea emoțional-patriotică este, culturalicește vorbind, total contraproductivă”.

„Contextul idiomatic” se caracterizează prin forță retorică, fiind marcat prin acumulări stilistice: repetiții („Este bun... este bun... este bun...”), metafore („mitofilia”, „fărămă de eternitate”), referințe literare și culturale (scrisorile eminesciene, Cioran, Noica) („...după cum arăta C. Noica: «O națiune se poate educa printr-un om (Eminescu)»”), precum și prin schimbarea registrelor stilistice (grav, neutru, colocvial). „Contextul verbal” („cotextul propriu-zis”) este construit prin mărci ale enunțării și modalizării evidențiate de repetiții ironice, care imprimă textului un ritm intern („Este bun de...Este bun să...Este mană cereacă...”), dar și prin contraste semantice reluate frecvent, „bun la orice”/„nu mai este bun de citit”, introduse prin conectori, pe care îi întâlnim, de altfel, pe tot parcursul textului (adversativi: „dar, în schimb, totuși”; concesivi: „deși”; consecutivi: „așa că”) ș.a.: „Nu unicitatea, ci pluralitatea ideilor, nu un versant, ci o înlănțuire de vârfuri dau relieful spiritual al unei nații.”; „Este bun de validat viduri intelectuale. (...) Rău, cu adevărat, este faptul că (...) nu prea mai este bun de citit și de re-citit.”; „Critica serioasă presupune analiză rece, re-evaluare continuă, negare obiectivă, și nu mătăanii și tămâieri de parastas care îmbălsămează orice operă.”.

La rândul său, „contextul extraverbal” se actualizează prin distincțiile descrise de Coșeriu astfel: *fizic*, prin raportare la modalitățile de receptare a operei (educațională, mediatică și prin participarea la evenimente dedicate marelui poet): „Este bun de îngroșat vocea, de bombat pieptul și de dat ochii peste cap la televiziune.”; „Din păcate, nici în școală nu prea se predă opera lui Eminescu, mai degrabă se oficiază *sfintele* sale moaște. De fapt, cultul deșănțat al poetului se trage direct din mediocritatea școlii, din tentația sa de a declama bombastic tot ceea ce nu înțelege.”; „Așa cum la divinitate nu poți medita cu adevărat decât într-un lăcaș de cult, tot așa și despre Eminescu se poate vorbi cu adevărat doar din sanctuarul laic care este biblioteca.”); *istoric*, prin evocarea diferitelor etape de receptare a operei eminesciene; *cultural* (prin fixarea locului pe care îl ocupă în cadrul romantismului european, alături de Mallarmé și Rimbaud „Nu trebuie uitat totuși că în aceeași perioadă scriu Mallarmé, Rimbaud ș.a.m.d.”); *pragmatic*, prin invitația la relectură și la reevaluare critică a operei poetului: „Re-adus în tărâmul literar, al analizei și criticii făcute din noi orizonturi structurale și perspective poetico-filosofice, acesta va înceta să mai fie un *sfânt*.”; „Singurul omagiu adus lui Eminescu ar trebui să fie, cel puțin pentru o perioadă de timp, o sfântă și înțeleaptă tăcere. E vorba de o tăcere meditativă hrănită cu mai multe întrebări și cu mai puține răspunsuri.”; „Actualitatea și perenitatea unui scriitor se mențin prin constanța critică aplicată operei sale, prin tăria controverselor estetice, chiar a contestărilor, și mai puțin prin larma corurilor adulatoare”.

2.2. Pentru compararea modului în care se actualizează distincțiile coșeriene în cazul textului algoritmic, am recurs la platforma ChapGPT pentru a genera un text pe aceeași temă, păstrând trăsături asemănătoare cu cele din textul scris de Ioan F. Pop, inclusiv stilul confesiv și nuanțele ironice. Rezultatul a evidențiat diferențe semnificative, atât la nivelul „cadrelor”, cât și al operațiilor de „determinare”. Referitor la „actualizare”, se observă că AI-ul reușește să propună contexte concrete, dar neancorate istoric, limitându-se la

invocarea poetului ca simbol cultural, nu ca referent bine conturat: „Eminescu este bun la aproape orice. [...] Eminescu este bun pentru manuale școlare. [...] Eminescu este bun pentru discursurile oficiale”. În ceea ce privește „discriminarea”, acesta se reduce la câteva opoziții previzibile la nivel retoric, fără a fi marcată însă de detalieri sau categorizări: „Poate că acesta este cel mai sigur mod de a transforma geniul într-un exercițiu de memorie.”; „Niciun elev nu scapă de recitat câteva versuri, chiar dacă nu le înțelege și nici nu vrea să le înțeleagă”. „Delimitarea”, cu rol de explicitare, este actualizată printr-o formulă stereotipă, generalizatoare, „bun la orice”, folosită cu intenție ironică: „Eminescu este foarte bun pentru decor: la inaugurări, la aniversări, la orice moment festiv”. „Cuantificarea” este marcată printr-o serie enumerativă simplă, care introduce argumentele lipsite de exemplificări sau referințe punctuale la textul eminescian: „În primul rând, Eminescu este bun pentru manuale școlare; în al doilea rând, Eminescu este bun pentru discursurile oficiale; în al treilea rând, Eminescu este bun pentru identitatea națională”. „Identificarea” este evidențiată de recunoașterea lui Eminescu prin prisma unor etichete funcționale, lipsite însă de subtilitate sau demonstrate prin probe: „Este ca un brand cultural: nu trebuie consumat ca să existe, ajunge să fie afișat”.

În privința cadrelor, *situația comunicativă* este marcată de imprecizie referențială, fiind prezentată simplist, fără o particularizare relevantă și fără fixarea unor circumstanțe reperabile (spațio-temporale), nici măcar în cadrul simulărilor epistolare. Totuși, se păstrează prosopopeea ca mijloc de exprimare a implicării afective: „Dragă Domnule Eminescu, Așa după cum, din fericire, nu știți, v-am transformat într-un determinant universal: funcționați la toate cazurile, în orice context, pentru orice „situație imediată” a vorbirii noastre publice.”; „Orice politician știe că, dacă vrea să pară cultivat, trebuie să citeze măcar un vers.”. *Regiunea* este conturată doar prin fixarea cadrului de referință asupra câtorva elemente, considerate reprezentative – *școala, spațiul public*: „Eminescu este bun pentru manuale școlare.”; „Eminescu este bun pentru discursurile oficiale. [...] Așa că Eminescu este foarte bun pentru decor: la inaugurări, la aniversări, la orice moment festiv.”. Contextul idiomatic este construit prin apelul la lexicul comun, angajat în enunțuri simple: „Eminescu este bun pentru identitatea națională.”. În scrisori însă, se face apel la termeni specializați, dar prezența lor nu este motivată de context: „discrimina”, „determinant”, „actualiza” ș.a.: „Dragă Domnule Eminescu, Așa după cum, din fericire, nu știți, v-am transformat într-un determinant universal: funcționați în orice context, pentru orice „situație imediată” a vorbirii noastre publice. Dacă ne lipsește ideea, actualizăm un vers. Dacă rămânem fără respirație la tribună, discriminăm în grabă un citat”. Contextul extraverbal este marcat, prin raportare la disticțiile coșeriene, astfel: *fizic*, redus la câteva repere standardizate: „Dacă vrem să umplem un discurs la școală sau la o serbare, evident, îl invocăm pe Eminescu.”; *istoric* – nu este marcat prin referințe culturale concrete: „Imaginea lui riscă să devină un clișeu”.

Universul vorbirii reflectă o „schemă textuală globală” (Jean-Michel Adam, apud Roventța-Frumușani 2004: 77) articulată deficitar prin semnificații derivate din elemente fără putere persuasivă, structuri liniare și repetitive, o

argumentație lipsită de progresie sau tensiune, configurată într-o manieră reductivistă: „Este atât de bun încât nici nu mai avem nevoie să-l citim”. Spre deosebire la textul semnat de Ioan F. Pop, profund ancorat în realități culturale, textul generat de AI rămâne o simulare algoritmică, construită prin mecanisme formale, în care „toată munca creativă este, în esență, reutilizare (în mare parte fără atribuire).” (Sarkar 2023).

2.3. De altfel, analiza comparativă a celor două texte din perspectivă stilometrică și a diversității lexicale, așa cum rezultă din indicii calculați cu ajutorul aplicației Reuneker, validează concluziile obținute prin valorificarea distincțiilor coșeriene. Astfel, textul lui Ioan F. Pop prezintă, potrivit datelor statistice obținute, o diversitate lexicală mai ridicată (Guiraud $R = 15, 59$; Mass $a^2 = 0,015$), în timp ce în cazul AI valoarea indicelui Yule K este mai ridicată ($102, 2$) decât în cazul textului semnat de Ioan F. Pop (70). În ceea ce privește lungimea medie a propozițiilor, se remarcă faptul că enunțurile autorului uman au în medie $16, 61$ tokens, cu o deviație standard de $6, 63$, iar enunțurile din textul AI sunt mai puțin consistente ($13, 13$ tokens, deviația standard $4, 52$). Datele confirmă astfel că textul uman analizat este mai dinamic din perspectiva enunțării discursive, iar competența de comunicare se manifestă atât referențial, cât și situațional și textual (Rovența-Fumușani 2005: 64), caracteristici greu de reprodus deocamdată de AI.

Concluzii

Cercetarea lingvistică actuală, atât cea teoretică, cât și cea practică, rămâne tributară principiilor de referință formulate de Eugeniu Coșeriu, iar observațiile sale referitoare la hermeneutica textului ocupă, în acest sens, un loc important: „adevărata hermeneutică a textului este o hermeneutică a sensului: nu este vorba de a înțelege ceea ce textul spune, ci de a înțelege în ce scop sau ceea ce vrea să zică prin ceea ce a spus” (Nagy 2013). În acest context, „procesul de reconstrucție interpretativă a sensului presupune și reconstituirea circumstanțelor activității de vorbire” (Nagy 2013), iar teoria determinării și a cadrelor oferă repere fundamentale de evaluare.

În calitate de activitate creatoare, înrădăcinată într-o tradiție culturală, limba își relevă multiplele fațete prin intermediul cadrelor întâlnite la nivel discursiv. Demersul nostru vine să confirme actualitatea teoriei cadrelor și a determinării, care își probează valabilitatea în evaluarea construcției sensului unui text asumat de o conștiință umană, prin comparație cu cel generat prin simulare algoritmică. Deschiderea metodologică a teoriilor coșeriene a fost, de altfel, anticipată de Mircea Borcilă, care nota că „numai de pe tărâmul liminar al globalizării acestui întreg și imens parcurs se vor putea întrezări, în cele din urmă, și șansele – pentru moment incalculabile! – pe care disciplina științifică astfel fundamentată le oferă pentru promovarea unei abordări, în același spirit și pe aceeași bază, dincolo de zările proprii ale lingvisticii integrale, spre tărîmurile unei semantici istoric-culturale sau ale unei vaste poetici a culturii” (Borcilă 2002).

Aplicarea teoriei coșeriene pe aceste tipuri de texte a evidențiat pe de o parte limitele (de moment) ale producțiilor AI, iar pe altă parte faptul că adevăratul potențial al limbajului poate fi valorizat pe deplin prin manifestarea

activă a libertății creatoare asumată de un subiect uman. De altfel, ultimele studii în domeniul analizei comparative a limbajului uman cu cel produs de algoritmi confirmă densitatea semnificativ mai mare la nivel semantic, sintactic, stilistic față de producțiile AI: „Aceste rezultate indică faptul că oamenii scriu texte mai puțin solicitante din punct de vedere cognitiv, dar cu un conținut semantic mai bogat și cu o încărcătură emoțională mai intensă, în comparație cu textele generate de modelele lingvistice de mari dimensiuni (LLM).” (t.n.) (Zanotto & Aroyehun 2024).

BIBLIOGRAFIE

- Bleorțu [s.a.]: Cristina Bleorțu, *Determinare și cadru*, disponibil online: <https://coseriu.ch/ro/determinare-si-domeniile-apropiate/>.
- Bojoga 2021: Eugenia Bojoga, *Teoria lingvistică a lui Coșeriu*, disponibil online: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2984>.
- Borcilă 2002: Mircea Borcilă, *Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturii*, în „Limba română”, nr. 10, an XII, disponibil online: <https://limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2748>.
- Cmeciu 2005: Camelia Mihaela Cmeciu, *Strategii persuasive în discursul politic*, Iași, Universitas XXI.
- Dragoș 2000: Elena Dragoș, *Introducere în pragmatică*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Kabatek 2017: Johanness Kabatek, *Determinare și cadru*: după 60 de ani, în „Limba română”, nr. 1, an XXVII, disponibil online: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=3335>.
- Linares-Pellicer 2025: Jordi Linares-Pellicer et alii, *We Are All Creators: Generative AI, Collective Knowledge, and the Path Towards Human-AI*, disponibil online: [https://www.researchgate.net/publication/390671282 We Are All Creators Generative AI Collective Knowledge and the Path Towards Human-AI Synergy](https://www.researchgate.net/publication/390671282>We_Are_All_Creators_Generative_AI_Collective_Knowledge_and_the_Path_Towards_Human-AI_Synergy).
- Marra 2023: Daniel Marra, *Language Levels: Eugenio Coseriu's Linguistic Theory*, în *Alfa: Revista de Lingvistică*, vol. 67, nr. 1, disponibil online: [https://www.researchgate.net/publication/371633462 LANGUAGE LEVELS EUGENIO COSERIU'S LINGUISTIC THEORY](https://www.researchgate.net/publication/371633462_LANGUAGE_LEVELS_EUGENIO_COSERIU'S_LINGUISTIC_THEORY).
- Nagy 2013: Marius Nagy, *Actualitatea teoriei cadrelor*, în „Limba română”, nr. 5-6, XXVIII, disponibil online: <https://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&n=2285>.
- Opara 2025: C. Opara, *Distinguishing AI-Generated and Human-Written Text Through Psycholinguistic Analysis*, disponibil online: [https://www.researchgate.net/publication/391462344 Distinguishing AI-Generated and Human-Written Text Through Psycholinguistic Analysis](https://www.researchgate.net/publication/391462344_Distinguishing_AI-Generated_and_Human-Written_Text_Through_Psycholinguistic_Analysis).
- Rovența-Frumușani 2004: Daniela Rovența-Frumușani, *Analiza discursului. Ipoteze și ipostaze*, București, Editura Tritonic.
- Sarkar 2023: Arvait Sarkar, *Exploring Perspectives on the Impact of Artificial Intelligence on the Creativity of KnowledgeWork: Beyond Mechanised Plagiarism and Stochastic Parrots*, disponibil online: <https://arxiv.org/pdf/2307.10751>.
- Tămăianu-Morita 2022: Emma Tămăianu-Morita, *Exploring the 'augmented reality' of the 'real' text*, în *Énergiea*, nr. VII, disponibil online: <https://energiea-online.org/article/view/3639>.
- Wald & Slave 1985: „Eugenio Coșeriu – Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii”, în *Lingvistică saussuriană și postsaussuriană. Texte adnotate*, editat de Lucia Wald și Elena Slave, Tipografia București, traducere și note de Constantin Dominte; cu explicațiile traducătorului.
- Zanotto & Aroyehun 2024: S. E. Zanotto, & S. Aroyehun, *Human Variability vs. Machine Consistency: A Linguistic Analysis of Texts Generated by Humans and Large Language Models*. disponibil online: [https://www.researchgate.net/publication/386454749 Human Variability vs Machine Consistency A Linguistic Analysis of Texts Generated by Humans and Large Language Models](https://www.researchgate.net/publication/386454749_Human_Variability_vs_Machine_Consistency_A_Linguistic_Analysis_of_Texts_Generated_by_Humans_and_Large_Language_Models).